

REFLECTAREA ÎN MUZEELE DE ARHEOLOGIE A RAPORTULUI DINTRE CULTURA MATERIALA ȘI UNII FACTORI ECOLOGICI

de **MIHAI BRUDIU**

Arheologia urmărește să reconstituie și să explice, pe cât posibil, toate aspectele vieții umane din trecut, despre care nu sînt date scrise. Pentru realizarea acestui scop arheologia mai apelează și la rezultatele altor științe învecinate. Dacă ne-am referi numai la epoca paleolitică, în decursul căreia s-a desfășurat procesul complex al evoluției omului, am observa că fără unele contribuții ale geologiei, antropologiei, paleontologiei, palionologiei, hidrogeologiei și ale fizicii atomice, materialele arheologice nu ar avea astăzi atîtea semnificații de ordin etnologic.

Să nu uităm aportul acelorasi științe la înțelegerea celorlalte etape ale preistoriei, cum ar fi neoliticul, epoca bronzului și a fierului.

Necesitatea coroborării datelor arheologice cu rezultate aparținînd altor științe decurge din concepția dialectică pe care o avem astăzi despre lume, de a nu privi izolat nașterea, dezvoltarea și dispariția unui fenomen. Științele amintite mai sus, care au ajuns vecine cu arheologia în conjunctura cooperării lor la cunoașterea trecutului omenirii, au ca obiect de studiu o anumită latură a mediului de viață al omului preistoric.

Prin urmare, arheologul nu trebuie să urmărească numai determinarea structurii culturii materiale a unei comunități umane, ci și mediul de viață — ecologia — cu factorii abiotici și biotici care au jucat un anumit rol în evoluția sau stagnarea forțelor de producție.

Se știe că ecologia cercetează raporturile dintre indivizii diferitelor specii de viețuitoare și mediul înconjurător în care trăiesc aceștia. Omul este și el una dintre viețuitoare, dar spre deosebire de restul regnului animal acesta posedă o conștiință și a devenit, în decursul existenței sale, un factor care intervine determinant în schimbarea mediului prin forțele de producție, care cunosc o dezvoltare ascendentă de-a lungul istoriei.

Se știe însă că o perioadă foarte îndelungată de timp, aceea a comunei primitive, forțele de producție au avut un caracter firav și nu au putut constitui un factor decisiv, care să influențeze acel echilibru natural dintre individ și mediu, și care se numește factorul ecologic. Abia din neolitic încoaace au apărut cîteva schimbări mai importante, cum ar fi cultivarea cerealelor sau domesticirea animalelor.

Nu ne vom ocupa aici de bunăseamă de discutarea ecologiei paleoumane în totalitatea aspectelor ei, ci vom prezenta cîteva dintre acestea, care au de fapt un caracter mai general, cum ar fi sursa de apă sau specificul geomorfologic al unor zone.

Apa constituie factorul determinant pentru existență. S-a observat că începînd din paleoliticul inferior, dar mai ales din paleoliticul superior și pînă în evul

mediu, omul s-a așezat numai în preajma sursei naturale de apă — izvorul. A existat într-o vreme părerea că cea mai intensă locuire omenească a fost de-a lungul cursurilor de ape. Cercetările perieghetice de la noi¹ din țară și din alte țări au arătat că oamenii au locuit cursul văilor numai în măsura în care au găsit izvoare naturale. Este interesantă în această privință zona dintre Galați și Oancea de pe cursul inferior al Prutului. De la Galați pînă la Tulucești, pe faleza lacului Brateș, într-o singură microzonă situată între kilometrii 10—11 de pe calea ferată Galați-Bîrlad, se găsește o intensă locuire, datorită tocmai existenței a trei izvoare naturale.

Alte așezări din această zonă se găsesc mai la nord, în localitățile Tulucești, Tâtarca, Sivița, Stoicani, Foltești (punctul Ruptura). Prezența acestora se poate ușor explica dacă privim profilul geohidrologic al Cîmpiei Covurluiului, unde se observă că adîncirea văii Prutului a descoperit în această zonă stratul acvifer situat la un anumit nivel, mai sus față de albia majoră a acestui rîu². În schimb, în cuprinsul Cîmpiei Covurluiului, unde văile au o adîncime mică, din care cauză nu ating nivelul acvifer, deci nu este posibil să existe surse de apă la zi, locuirea omenească este inexistentă (fig. 1 A și B).

Folosirea apei potabile de izvor constituie o exigență de la care nu s-a abătut nici o generație a epocii comunei primitive. La prima vedere s-ar putea accepta și consumul apei din rîuri sau lacuri, dar dacă trebuie să luăm în considerație dovezile de locuire din așezări, situate de cele mai multe ori departe de aceste surse, se poate deduce cîtă importanță se acorda atunci apei potabile, de vreme ce acestea determină o anumită comunitate umană să rămînă mai multă vreme în apropierea ei. Se considera pînă nu de mult că viața sedentară a început odată cu agricultura, deci cu neoliticul. Dar s-a putut observa că încă din paleolitic (ne referim la așezările deschise) oamenii au rămas mai multă vreme pe același loc, în apropierea unui izvor, pînă cînd epuiza din spațiul înconjurător sursele de hrană, fie prin trecerea sezonului, fie prin împutînarea acestora. S-a vorbit într-o vreme de cultul vetrei de foc, dar ar trebui să ne gîndim că ar fi putut exista și un cult al izvorului.

Prin urmare, determinismul factorului geografic în ceea ce privește popularea unei zone este edificator. Dar mai trebuie să adăugăm și alte asemenea determinisme, cum ar fi cel de ordin geomorfologic. Am arătat cu alt prilej că la sfîrșitul epocii paleolitice grupurile umane aparținînd gravetianului oriental, care ocupau Podișul Moldovei, preferau să se așeze pe înălțimile maxime ale dealurilor, dacă acolo existau surse de apă și cueste³ (fig. 1 A). Se știe că, în anumite faze ale culturii Cucuteni, erau preferate promontoriile dominante, care aveau în apropiere o sursă de apă.

Există în complexitatea acestor relații ecologice numeroase nuanțe. Am amintit mai înainte de anumite preferințe legate de forma terenului. Mai erau și altele, referitoare la expunerea acestuia față de soare, de curenții atmosferici sau altitudine. Nu putem trata aici toate aceste aspecte, care constituiau de fapt cheile care ne duc la descoperirea unor noi așezări și deci la reconstituirea paleogeografiei

¹ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova din paleolitic și pînă în secolul al XVIII-lea*, p. 18; M. Brudiu, *Cercetări perieghetice în sudul Moldovei* în *Materiale*, vol. IX, p. 512; W. Wolski și D. Nicolaescu-Plopșor, *Considerații generale asupra studiului complex al populațiilor vechi*, „Revista muzeelor”, V, 1968, p. 301—306; D. Nicolaescu-Plopșor și W. Wolski, *Some remarks relating to the problems of settlements on microregions in the Romanian Plain*, în „*Annuaire roumain d'anthropologie*”, 7, 1970, p. 3—13.

² *Harta solurilor : Focșani—Galați 1 : 200 000*, N. Cernescu, Ana Conea, T. Gogoșă.

³ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, vezi *capitolul privind cadrul geografic*.

A. INTERFLUVIUL BIRLAD-PRUT

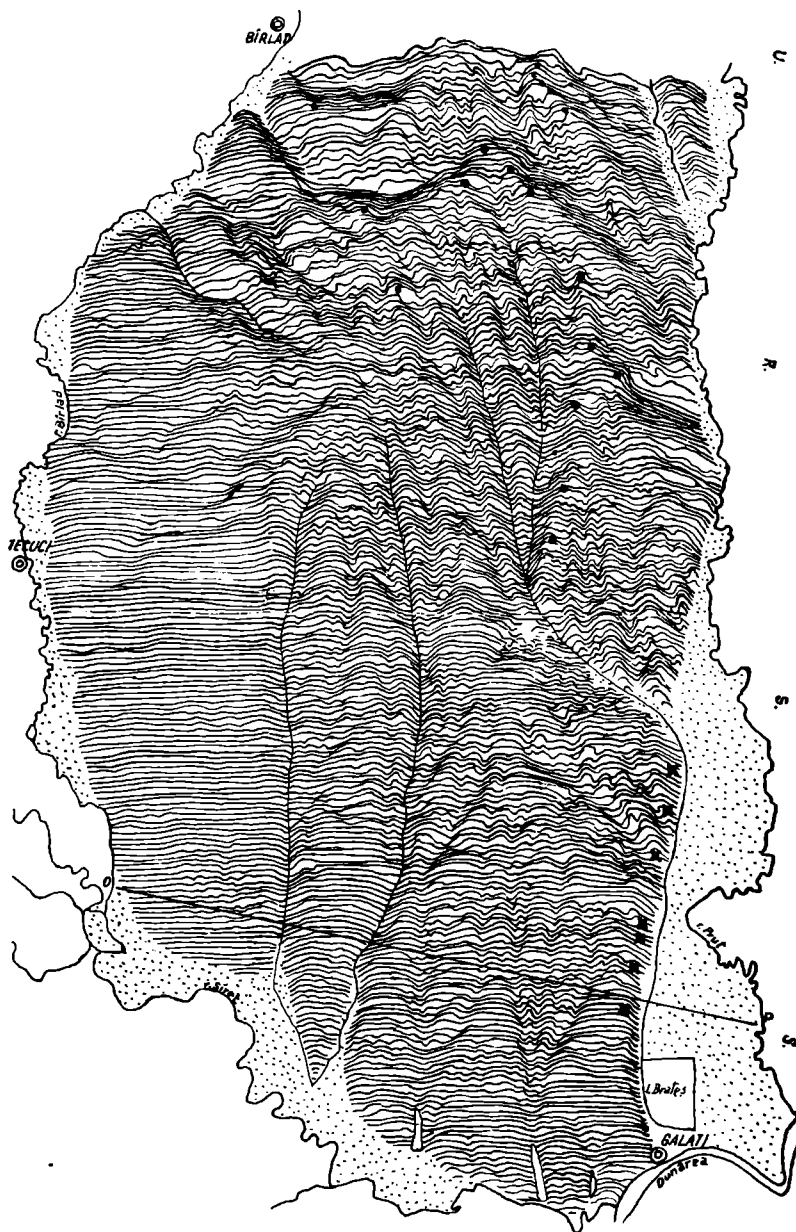
Partea sudică

Hartă întocmită de VICTOR SFICLEA prin metoda contururilor înclinate imaginată de KITIRO TANAKA. Înclinarea planurilor de secționare a reliefului față de orizontală s-a luat de $5^{\circ}45'$ în loc de 45° , exagerându-se astfel înălțimea reliefului pentru a evidenția cât mai clar principalele forme de relief. Harta s-a realizat pe baza hărții topografice la scara 1 : 200.000 cu echi-distanțele curbelor de nivel de 40 m.

HARTA MORFOLOGICA

LEGENDA

- contururi înclinate
- principalele alpii majore
- locuri paleolitice și epipaleolitice
- așezări post-paleolitice

B. PROFIL MORFOLOGIC IN CÂMPIA COVURLUIULUI

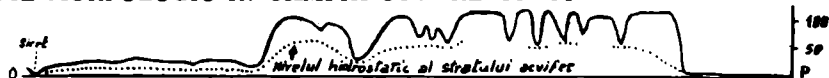

Fig. 1 A — Hartă morfografică a interfluviului Birlad-Prut, partea sudică (după V. Sficlea); B — Profilul morfografic al Câmpiei Covurluiului (după N. Cernescu, N. Florea, Ana Conea).

populației. Este, desigur, vorba de un capitol nou al arheologiei, care trebuie scris tot de arheologi.

În ultimul timp sînt numeroase contribuțiile atît la noi în țară, cît și peste hotare⁴ în care se prezintă date de o mare valoare pentru înțelegerea istoriei raporturilor dintre om și natură. Instrumentul principal de lucru este cel de ordin chorologic, chiar dacă este vorba de spații restrinse — microzone.

Dacă există în prezent un astfel de bilanț de date, ne-am pus problema cum putem să-l facem comunicabil și marelui public, care se îndreaptă cu atîta interes spre muzeele de arheologie.

Se știe că, la început, obiectele antice, care erau colecționate și expuse ca simple curiozități, au primit ulterior semnificații noi, tocmai datorită concepției științifice care le-a clasificat cronologic și pe culturi, ajungîndu-se astfel la nivelul elevat pe care îl au muzeele din zilele noastre.

Iată că acum se simte nevoia unui nou salt calitativ în expoziția muzeală, care să dea posibilitate cercetătorului și vizitatorului să privească mai complet ceea ce a fost viața oamenilor în cadrul culturilor materiale pe care le-a creat, mai ales, în ambianța mediului geografic ocupat.

Modul de prezentare a acestor raporturi, după părerea noastră, se poate realiza cu ajutorul hărții și a profilelor geomorfologice. Hărțile pot fi plane sau în relief. Cea mai eficientă este desigur ultima, care prezintă două variante: bloc-diagrama și harta morfografică.

Pe harta plană se pot prezenta detaliat toate elementele de ordin geomorfologic, hidrogeomorfologic și geografic dintr-o zonă cercetată (de exemplu, harta județului). În schimb, pe bloc-diagramă sau pe harta morfografică se poate prezenta o microzonă, unde se găsește o așezare sau un grup de așezări din aceeași cultură, situate pe aceleași elemente ale mediului natural, desigur într-o detaliere mai amplă.

În bloc-diagramă se pot indica și stratele acvifere care puteau oferi omului, în diferite perioade, apa potabilă. Pe harta morfografică se pot cumula cei doi factori ecologici, anume cel de ordin geomorfologic și hidrogeologic, acesta din urmă cu ajutorul unui profil morfografic.

Metoda prezentării cumulate a celor doi factori de ordin ecologic poate fi folosită pentru acele culturi arheologice sau faze culturale în care comunitățile umane s-au fortificat pe promontorii, cum este cazul în culturile Cucuteni, Monteoru sau în primele secole ale civilizației geto-dace. Să nu uităm un caz, am putea spune clasic, anume cel al fortificării dacilor din sec. I î.e.n. — sec. I e.n. în Munții Orăștiei. Acolo se va putea arăta și punctul vulnerabil al acelor fortificații — apa, care nu întotdeauna era îndestulătoare.

Primul beneficiu pe care ni-l aduce această reflectare a raportului dintre om și cele două condiții de mediu este acela că ne ajută să definim cu pregnanță caracterul ocupațiilor practicate în cadrul respectivei culturi materiale prezentate în expoziția permanentă.

Se pune problema dacă această metodă duce la suprimarea aceluia document de necontestată autenticitate — fotografia. Fără îndoială că fotografia își păstrează ponderea ei bine stabilită, dar oricine înțelege că aceasta nu poate aduce precizările de detaliu așa cum le face bloc-diagrama și harta morfografică. Fotografia poate fi folosită cu aceleași valențe de pînă acum.

⁴ Alexandra Bolomey, *Noi moduri de abordare a preistoriei*, în SCIV, nr. 4, 24, 1973, p. 621—631. La Hamburg a apărut încă de acum două decenii revista „Archaeologia Geographica”, cu un astfel de profil.

Aceste două instrumente vor trebui realizate de specialiști cartografi pe baza unei bune cunoașteri a microzonei din punct de vedere al factorilor ecologici în discuție. Desigur că mai pot fi cumulați în bloc-diagramă și alți factori de ordin pedoclimatic, dacă aceștia dovedesc un anumit specific care a influențat economia comunităților respective.

Tot cu ajutorul acestor instrumente chorologice se poate detașa densitatea așezărilor omenеști într-un anumit moment, precum și terenul folosit de oamenii unei așezări în raport cu cel al așezărilor învecinate, aparținând aceleiași culturi.

Astfel de privire de ansamblu asupra structurii materiale dintr-o zonă sau microzonă ne poate ajuta să înțelegem cu ușurință și alte aspecte culturale.

Există în județul Galați unele forme de relief, cum sînt rupturile în dealuri, care s-au format ca urmare a hățașurilor de trecere dintr-o vale în cealaltă, probabil cu turmele.

Acestea sînt dovezi ale unei largi raze de utilizare a terenului din jurul așezării.

Dar, întorcîndu-ne la primul și cel mai important factor pe care l-am prezentat aici — apa —, vom da posibilitatea vizitatorului să cunoască, prin comparație, acel principiu de viață al omului primitiv de a se feri de consumarea apei de riu, cu mult mai puțin poluată atunci decît astăzi, cînd omul modern este nu numai autorul poluării, dar și „beneficiarul“ acesteia.

LA PRÉSENTATION DANS LES MUSÉES D'ARCHÉOLOGIE DU RAPPORT ENTRE LA CULTURE MATERIELLE ET CERTAINS FACTEURS ÉCOLOGIQUES

— Résumé —

L'auteur considère que les résultats obtenus par l'archéologie en dernier temps due la collaboration aux autres sciences avoisinées : la géologie, la paléontologie, la palinologie etc., ont élargi l'horizon de la compréhension du passé de l'humanité.

Dans cette ouvrage l'auteur propose une méthode de présenter aux visiteurs des musées ceux deux facteurs écologiques : la source d'eau au jour et les éléments géomorphologiques lesquels les hommes préféraient d'habiter.

S'est pourquoi il faut d'employer la carte plane, le bloc-diagramme et la carte morphographique (pl. 1 A). Quand nous employons la carte morphographique nous indiquerons les couches fréatiques par un profil morphographique (pl. 1 B).

L'utilisation des ces moyens complémentaires nous aident pour édifier le publique sur les exigences de l'homme „primitif“ en ce qui concerne la consommation d'eau seulement de source naturelle, „au jour“, et non des rivières ou des lacs.